

Віктор Вергунов,

директор Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України,
член-кореспондент НААН України

Інноваційна діяльність – запорука успішного розвитку вітчизняних наукових сільськогосподарських бібліотек

У статті розглядаються теоретичні аспекти бібліотечних інновацій, їх типологізація, особливості реалізації, узагальнено досвід інноваційної діяльності Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України (НСГБ НААН) України – Головного науково-методичного і координаційного центру в єдиній системі бібліотек агро-промислового комплексу (АПК) України.

К л ю ч о в і с л о в а: бібліотеки сільськогосподарські; інновації, кластери бібліотечні; біобібліографічні серії ННСГБ НААН України.

The theoretical foundations of library innovations, their features and practical implementation of the national network of agricultural research libraries, in particular – the National Scientifically Agricultural Library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine (NSAL NAAS) – the major scientific and methodological coordination centre in a single system libraries of agro-industrial complex (AIC) of Ukraine are observed in the article.

K e y w o r d s: agricultural libraries; innovations, library clusters; bibliography series of NSAL NAAS.

Нові соціально-економічні умови розвитку нашого суспільства, його інформаційна глобалізація вимагають від вітчизняних бібліотек, у т. ч. і сільськогосподарських, докорінної перебудови усіх напрямів діяльності. Якщо говорити про ефективну сервісну політику книгозбірні, максимально повне задоволення інформаційних потреб читачів, про належні місце і роль бібліотеки у сучасному суспільному середовищі, то тут, у першу чергу, актуалізуються соціокультурні аспекти бібліотечних інновацій, оскільки цінність наукових бібліотек аграрних закладів визначається нині не лише традиційними показниками, а й тим, який спектр інноваційних бібліотечно-інформаційних послуг вони можуть надати. Важливим індикатором роботи наукової сільськогосподарської бібліотеки сьогодні є комфортність одержання необхідної інформації незалежно від її формату (йдеться про вільний доступ як до традиційних, так і електронних ресурсів), комплекс інноваційних послуг та інформаційних продуктів, корисних для споживачів, які становлять інтерес, приваблюють і залучають користувачів до бібліотеки тощо.

Ще у 2002 р. український парламент ухвалив Закон України «Про інноваційну діяльність» [5], який тлумачить інновації як «новостворені (застосовані) і вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-

технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва або соціальної сфери». Якщо говорити про бібліотечні інновації, то тут слушною є думка декана факультету бібліотекознавства та інформатики Харківської державної академії культури, професора А. Соляник. Із багатьох визначень цього явища вона виокремлює таке: інновація – це результат цілеспрямованих змін, який виявляється в тому, що нова ідея доведена до стадії практичного застосування і дає позитивний економічний або соціальний ефект, котрий зумовлює прогресивний розвиток бібліотеки як соціального інституту [7, с. 26].

В основі інновації завжди лежить нова ідея – продукт творчої інтелектуальної діяльності. Однак, якщо ідея не реалізована на практиці, то це ще не інновація. Адже метою інноваційної діяльності є пошук, оцінка, розроблення і застосування бібліотечних нововведень. Останні – це застосування новацій у бібліотечній практиці з метою її удосконалення.

Управління нововведеннями передбачає: а) вибір новацій для поширення; б) їх експериментальну перевірку; в) розроблення і поширення рекомендацій з упровадження новацій; г) навчання персоналу (у даному разі бібліотекарів) методиці застосування нововведень; д) методичну допомогу

бібліотечним працівникам у питаннях освоєння новацій [3, с. 348].

Важливими ознаками бібліотечних інновацій є: 1) максимально повне задоволення інформаційних потреб користувачів, комфортність їх обслуговування; 2) полегшення умов праці для персоналу бібліотек; 3) функціонування бібліотеки на якісно новому рівні.

За метою та змістом змін фахівці виокремлюють чотири види бібліотечних інновацій: продуктні (дають можливість оновлювати асортимент бібліотечних продуктів і послуг); техніко-технологічні (покликані удосконалити бібліотечні технології та сприяти технічній модернізації книгозбірень); організаційно-управлінські (спрямовані на запровадження прогресивних форм праці та управління); соціальні (нові підходи до роботи з бібліотечним персоналом, до формування у колективі здорового морально-психологічного клімату, вирішення соціальних проблем працівників тощо) [7, с. 27].

Продуктна інновація розпочинається із задуму, формується у новачку, й далі – у нововведення і, зрештою, в інновацію – загальне надбання. Переваги нового інформаційного продукту визначаються ще на стадії його задуму. Це здійснюється на основі вивчення попиту користувачів та структури ринку інформаційних продуктів і послуг [7, с. 28].

У процесі асортиментної політики, продуктних змін бібліотека вирішує низку важливих питань: що можна зробити для користувача аби зекономити його час і сили, зміцнити довіру до бібліотеки, покращити її імідж.

Практика засвідчує, що запроваджені у бібліотеці продуктні та технологічні інновації досить швидко помічають користувачі, партнери бібліотеки, професійне співтовариство. Так, запроваджені у головних наукових сільськогосподарських бібліотеках зміни в асортименті і технологіях обслуговування одразу ж підвищився інтерес до цих установ з боку різних груп користувачів (представників ЗМІ, влади, бізнес-структур тощо), співпрацювати з ними виявили бажання нові партнери, спонсори, меценати, видавці та ін.

Соціальні та організаційні інновації справляють вплив на внутрішнє життя бібліотек, адже вони стосуються засобів і способів управління, розвитку творчих здібностей персоналу, формування у нього інноваційної культури. Їх запровадження великою мірою залежить від традицій бібліотек, позиції керівників, їх активності, особистісних і ділових якостей самих організаторів змін.

Слід зазначити, що бувають інновації реальні і удавані (псевдоновації). Критерієм реалістичності бібліотечних інновацій виступають кінцеві змістовні, структурні зміни, поява нових напрямів діяльності цих установ. Реальні інновації слугують підвищенню якості бібліотечного сервісу. А псевдоновації лише створюють видимість змін, вони часто вибудовуються на некритичному запозиченні чужого досвіду тощо. Варто усвідомлювати, що, зрештою, будь-які інновації у бібліотеці повинні сприяти піднесенню якості праці її співробітників, максимально повному задоволенню запитів користувачів, формуванню соціального престижу бібліотеки.

Наприклад, про справжність бібліотечних інновацій у сервісній політиці свідчать такі їх характеристики:

- високий рівень моральності відносин учасників процесу обслуговування;
- комфортність бібліотечного середовища;
- повнота та безвідмовність задоволення запитів користувачів;
- оперативність обслуговування;
- доступність послуг, зокрема за вартісними параметрами;
- конкретність і гнучкість бібліотечних послуг.

Переважає більшість фахівців схиляється до думки, що інноваційний процес у бібліотеці має проходити кілька етапів:

1-й – ініціювання інновацій (вивчення інноваційної ситуації, суперечностей та недоліків бібліотечної діяльності; оцінка можливостей бібліотеки та необхідних ресурсних витрат, а також вивчення досвіду роботи бібліотек та ринку бібліотечних новацій з метою відбору інновацій для запровадження);

2-й – прийняття рішень щодо необхідності змін (обґрунтування актуальності та послідовності змін, розроблення стратегії інноваційних програм розвитку бібліотеки, створення інноваційного проєкту та інфраструктури для його реалізації. Зокрема, передбачаються постачання необхідного обладнання, перепідготовка персоналу, фінансова та технологічна підтримка);

3-й – запровадження нововведень і перетворення їх в інновацію (нагляд та контроль за ходом інноваційного процесу, подолання психологічного опору змінам, стимулювання творчої активності бібліотекарів, а також оцінка ефективності й результативності інноваційної діяльності, розроблення і поширення інформації про нововведення та дифузія інновацій, перспективність яких підтверджена практикою) [7, с. 28].

Досить часто інновації в бібліотеках ініціюються самими користувачами. Це зумовлено їх потребами на нові послуги та продукцію; все ще існуючим дискомфортом обслуговування, його низькою якістю; підвищенням цін на окремі види інформаційних послуг, ресурсів; незадоволеністю бібліотечних співробітників результатами своєї роботи та ін. Примітно, що будь-які достатньо серйозні зміни в одній сфері діяльності бібліотеки, як правило, стимулюють негайні зміни у суміжних структурних підрозділах, а іноді призводять до перебудови управління бібліотекою загалом. Вирішальний вплив на перебудову системи управління установи справляє реалізація саме базисних інновацій.

Наприклад, упровадження автоматизованих засобів обліку та обробки інформації обов'язково веде до зміни всіх технологічних процесів організації обслуговування, відбивається на комфортності бібліотечного середовища, як для користувача (у частині швидкості виконання запиту та отримання інформації, документа, так і для бібліотечного працівника (у частині скорочення рутинних операцій при пошуку та наданні інформації – видача документів). Це, в свою чергу, спричиняє розширення чи скорочення традиційних функцій відділів бібліотеки, персоналу, підносить якість їх діяльності. Разом з тим, не завжди удосконалення одного, окремо взятого, напряму діяльності обов'язково призводить до поліпшення діяльності бібліотеки загалом.

Використання принципово нових підходів, технологій, заміна старих об'єктів новими, як правило, викликає необхідність упровадження цілого комплексу взаємопов'язаних нововведень, котрі у новій науковій дисципліні – бібліотечній інноватиці* – вже дістали назву «інноваційний кластер». Іншими словами, йдеться про певну сукупність інновацій, сконцентрованих на певному відрізку часу і в певному просторі у вигляді цілісної системи нових продуктів, технологій і організаційних перетворень [1, с. 47].

Отже, є всі підстави стверджувати: запровадження інновацій – магістральний шлях подальшого розвитку бібліотечної галузі країни, запорука її виживання в сучасних умовах. Не є тут винятком і вітчизняні сільськогосподарські бібліотеки. Адже метою їх інноваційної політики є створення умов для пер-

манентного розвитку бібліотечного соціального інституту на основі використання новітніх технологій і технічних засобів, а також запровадження трансферу інновацій у свою діяльність [4, с. 9].

Досвід засвідчує, що в наукових бібліотеках аграрних вишів інноваційним змінам нині підлягає все, що пов'язане з їх створенням і використанням: технології, сервіс, соціальні відносини та ін.

Інновації стають сьогодні визначальною складовою життя в обласних територіальних об'єднаннях (ТО) сільськогосподарських бібліотек України. Завдяки їм книгозбірні підвищують свою конкурентоздатність, запроваджують нові послуги, формують свій позитивний імідж у суспільстві (регіоні), у конкретній громаді. Усі сільськогосподарські бібліотеки більшою чи меншою мірою ведуть пошук нових, принаймні модернізованих, форм і методів своєї роботи, дедалі активніше використовують найсучасніші інформаційні технології, які і забезпечують їм перехід від традиційної бібліотеки вишу до динамічного центру галузевої сільськогосподарської інформації з власними інформаційними ресурсами, що заповнюють український аграрний сегмент у ТО, усій мережі та Інтернеті.

Звичайно, для успішної реалізації інноваційних проектів сільськогосподарські бібліотеки потребують державної підтримки. В першу чергу, з боку Міністерства аграрної політики і продовольства України, Національної академії аграрних наук України, а також Міністерства культури України, яким належить законодавчо і фінансово забезпечувати цей процес [1, с. 45].

Благодатним ґрунтом для інновацій у сільськогосподарських бібліотеках служить передова бібліотечна практика, раціоналізаторські пропозиції бібліотечників, їх високий професіоналізм, рекомендації, розроблені за результатами наукових досліджень, публікації фахівців (книги, статті, методичні та інформаційні матеріали, матеріали конференцій, нарад, семінарів), а також неопубліковані матеріали (депоновані рукописи, звіти про НДР, інформація в Інтернеті). До кола джерел інновацій можуть бути віднесені конкурси, ярмарки ідей та проектів, професійні читання, вивчення передового досвіду суміжних інститутів (бібліотеки ВНЗ I–IV рівнів акредитації, галузевих НДУ, музеї, провідні громадські організації регіону тощо), професійні наради, безперервна освіта персоналу тощо. Реалізації нововведень сприяють наукові підходи до організації інноваційної діяльності книгозбірень, адже вони завжди спрямовані на вироблення нових знань, які і є підґрунтям для будь-яких прогресивних змін.

* Одним із досягнень бібліотечної інноватики є виокремлення особливостей реалізації продуктивних, сервісних та технологічних інновацій, виявлення їх специфіки, розроблення стратегії диверсифікації бібліотечних продуктів і послуг [1, с. 47].

Оскільки основними об'єктами інновацій у наукових сільськогосподарських бібліотеках мережі є сервісна діяльність, інформаційні продукти, бібліотечні технології, а також соціальний, організаційний розвиток установи, важливо враховувати, що проведення інноваційних змін потребує постійного моніторингу пропонуваніх інноваційних проектів, регулярного відстеження процесів їх реалізації, визначення критеріїв ефективності та експертної оцінки інноваційного розвитку бібліотеки.

Велика увага інноваціям приділяється у Національній науковій сільськогосподарській бібліотеці Національної академії аграрних наук України (ННСГБ НААН України) – Головному науково-методичному і координаційному центрі в єдиній системі бібліотек агропромислового комплексу (АПК) України. Діяльність ННСГБ НААН України завжди була спрямована на сприяння розвитку вітчизняної сільськогосподарської науки, техніки, освіти; на інформаційно-бібліотечне забезпечення виконання завдань з розвитку агропромислового виробництва, реалізації державної політики стосовно села.

Ексклюзивні напрацювання співробітників бібліотеки упродовж 2001–2013 рр. щодо осучаснення системи класичної багатофункціональної бібліотечної роботи сприяли успішній інноваційній діяльності усїєї мережі сільськогосподарських наукових бібліотек України та Автономної республіки Крим (наукових бібліотек аграрних ВНЗ I–IV рівнів акредитації Мінагрополітики і продовольства України та НДУ НААН України).

З квітня 2001 р. інноваційну діяльність сільськогосподарських бібліотек країни координує спеціально створений Центр бібліотечно-інформаційних технологій та наукової обробки ННСГБ НААН України, якому належить:

- створення парку технічних засобів Бібліотеки, який нині нараховує 52 одиниці персональних комп'ютерів, сканерів – 8 од., принтерів – 15 од.; програмне забезпечення АБІС ІРБІС, можливість користування САБ у межах АРМів: «Адміністратор», «Каталогізатор», «Комплектор», «Читач», «Книговидача», ТСП/ІР сервер, що передбачають 12 робочих місць спеціалістів та WEB-ІРБІС (усі технічні удосконалення відбулися за рахунок позабюджетних коштів);
- об'єднання технічних засобів (з 11 квітня 2007 р.) в єдину локальну мережу через потужний сервер, що запрацював 27 грудня 2006 р.;
- наповнення інформацією електронного каталогу (з 17 липня 2006 р.) за допомогою придбані

ліцензійної програми ІРБІС, на відміну від її незрозумілої версії, що була встановлена у листопаді 2000 р.;

- формування ЕБД «Украгротек» через каталогізацію всіх нових надходжень та ретроспекцію представлення інформації для користувачів на спеціально розробленому веб-сайті Бібліотеки за електронною адресою: <http://www.dnsgb.com.ua>;
- упровадження ідентифікації документів ННСГБ НААН України через штрихкодування, згідно з рішенням вченої ради ДНСГБ НААН України від 30.03.2009 р. (протокол № 3), а також розробленої інструкції «Про упровадження штрихкодування в ДНСГБ УААН» [8, с. 21];
- заміна читацьких квитків на пластикові реєстраційні штрих-кодові документи;
- запровадження електронної книговидачі документів;
- обладнання медіа-центру в приміщенні каталогів та читальних залів № 1 і № 2, де зберігаються видання XIX ст., віднесені до категорії національного надбання (фонд налічує 3263 примірники книг вітчизняної літератури, 55 назв періодичних видань (4947 прим.) та 3 назви газет (784 прим.). Кількість іноземної літератури становить 600 примірників, у т. ч. виданих 9 мовами);
- дигіталізація документного фонду установи;
- формування на основі ЕК наукової електронної сільськогосподарської бібліотеки;
- уможливлення використання міжнародних баз даних з питань сільського господарства через доступ в онлайн-режимі до БД HINARI, АГОРА і OARE у медіа-центрі каталогів та читального залу Бібліотеки, що забезпечують доступ до 11 400 (30-ма мовами) журналів та 18 500 електронних книг і 70 інших інформаційних ресурсів за адресою: <http://www/who/int/hinari>; <http://elibrary/ru/contents/asp?issueid=640091>;
- консолідація та кооперація ННСГБ НААН України з підвідомчими бібліотечними установами мережі у рамках формування єдиного галузевого інформаційного ресурсу з подальшою його інтеграцією у світовий інформаційний простір;
- розроблення єдиних, у рамках інформаційної взаємодії, регламентуючих документів та їх гармонізація з міжнародними правилами: 73.2-37-111:2001 «Однотомний сільськогосподарський тезаурус. Створення та використання» та СОУ (стандарт організації установ) 72.2-37-934:2013 «Основні вимоги до функціонування сільськогосподарських бібліотек», а також підготовка проекту СОУ «Основні принципи комплекту-

вання та обробки фондів галузевої бібліотеки» на основі тематико-типологічного плану (ТПП) комплектування документного потоку;

- формування єдиної системи організаційної, технічної й технологічної взаємодії з сільськогосподарськими бібліотеками мережі;
- запровадження вебінар-простору в ННСГБ НААН України на основі інноваційних ІТ-рішень;
- підготовка спеціалістів вищої кваліфікації через аспірантуру й докторантуру;
- підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців на спеціальних щорічних курсах.

Слід зазначити, що до найважливіших об'єктів інноваційної діяльності у сільськогосподарських бібліотечних установах належать не тільки послуги, а й їх інформаційні продукти. Показовим елементом інновацій ННСГБ НААН є видання єдиного в Україні реферативного журналу «Агропромисловий комплекс України» (видається з 1999 р.) – джерело «вторинної» інформації для науково-освітнього галузевого середовища, а також – інвестиційний проект для технічного переоснащення установи.

Не менш інноваційно привабливими є видання 10 біобібліографічних серій та 21 окремого науково-допоміжного ретроспективного бібліографічного покажчика. Всі вони успішно реалізують завдання зі створення Національної сільськогосподарської бібліографії (див табл.).

	Назва серії	Всього покажчиків (1998–2013)	За останні 5 років (2009–2013)
1.	Біобібліографічна серія «Академіки Національної академії аграрних наук», засн. у 1998 р.	61	17
2.	Біобібліографічна серія «Члени-кореспонденти Національної академії аграрних наук», засн. у 2005 р.	11	7
3.	Біобібліографічна серія «Іноземні члени Національної академії аграрних наук», засн. у 2009 р.	1	1
4.	Біобібліографічна серія «Землезнавство України», засн. у 2005 р.	1	1
5.	Серія «Біобібліографія вчених-аграріїв України», засн. у 1998 р.	50	23
6.	Історико-бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії», засн. у 1998 р.	69	38
7.	Серія «Відомі вчені-природознавці та освітяни України» засн. у 2003 р.	7	5
8.	Серія «Наукові історико-бібліографічні читання», засн. у 2001 р.	6	3
9.	Біобібліографічна серія «Іноземна сільськогосподарська книга у фондах ДНСГБ УААН України та науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю України», засн. у 2009 р.	5	5
10.	Серія «Академіки та члени-кореспонденти НАН України для сільського господарства», засн. у 2007 р.	1	1
11.	Науково-допоміжні ретроспективні бібліографічні покажчики	21	3
	Всього	222	103

Окрім того, для надання науково-методичної та інформаційно-бібліографічної допомоги регіональним інформаційним центрам наукового забезпечення АПВ, а також з метою поширення інно-

ваційного досвіду серед 235 сільськогосподарських бібліотек мережі, щорічно видається «Бюлетень ННСГБ НААН».

Сучасні форми і методи роботи, новітні технології забезпечують ННСГБ НААН України розширення сфери її діяльності та інноваційне інформаційно-бібліотечне супроводження галузевих наукових досліджень, зумовлених глобальним інформаційним простором, сприяють зростанню їх наукового та інформаційного потенціалу.

Завдяки таким підходам установа стає конкурентоспроможним суб'єктом інформаційного ринку, а отже, залишається здатною виконувати свою високу місію у сучасному соціумі.

На завершення ще раз наголосимо, що запорукою подальшого успішного розвитку мережі наукових сільськогосподарських бібліотек України є їх інноваційна діяльність на основі наукових методів, професіоналізму, високої інформаційної культури, компетентності персоналу, стрімкого прагнення до нового у період тотальної інформатизації, доленосної інформаційної глобалізації. Як наголошував американський вчений-економіст П. Друкер, «щоб мати майбутнє, потрібно бути готовим зробити щось нове».

Список використаних джерел

1. Вергунов В. А. Організація трансферу інновацій у сільськогосподарських бібліотеках України: на прикладі ДНСГБ НААН / В. А. Вергунов. – К., 2010. – С. 47.
2. Велегжаніна Т. Інновації – визначальний фактор розвитку бібліотек України / Т. Велегжаніна // Бібліотечна планета. – 2009. – № 3. – С. 6–9.
3. Инновационная деятельность библиотек // Справочник библиотекаря / науч. ред. А. Н. Ванеев, В. А. Минкина. – СПб : «Профессия», 2001. – С. 348.
4. Організація інноваційних процесів // Вергунов В. А., Дерлеменко В. В., Шемаєва Г. В. Трансфер інновацій і його організація у сільськогосподарських бібліотеках України: навч. посіб. / В. А. Вергунов, В. В. Дерлеменко, Г. В. Шемаєва. – Х., 2011 – С. 9.
5. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. – № 40–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.
6. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 08.09.2011 р. – Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19–20. – Ст. 166.
7. Соляник А. Наукові дослідження як чинник розвитку бібліотечних інновацій / А. Соляник // Бібліотечна планета. – 2012. – № 2. – С. 26, 27, 28.
8. Татарчук Л. М. З досвіду впровадження технологій штрихового кодування в Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці Української академії аграрних наук / Л. М. Татарчук // Вісник Книжкової палати. – 2009. – № 12. – С. 21–23.